

Shaxnoza BEKMUROTOVA,
Toshkent davlat texnika universiteti, PhD
E-mail:shaxnoza90.90@mail.ru

TDU dotsenti N.Xamrayeva taqrizi asosida

NEMIS VA O‘ZBEK TILLARI TILLARI O‘RTASIDA JUFT SO‘ZLAR VA IDIOMATIK IBORA TUSHUNCHALARI

Annotatsiya

Ushbu maqolada, nemis va o‘zbek tillarida juft so‘zlar va idiomatik ibora tushunchalari taqqoslanadi. Juft so‘zlar – bu ikki so‘zni birlashtirgan va ularning birgalikdagi ma‘nosi o‘zining individual ma‘nolaridan farq qiladigan ifodalardir. Maqola juft so‘zlarning tilshunoslik, leksik va madaniy jihatlarini, shuningdek, idiomatik iboralar orqali birgalikda ma‘nolarni qanday yaratishini o‘rganadi. Nemis va o‘zbek tillaridagi juft so‘zlar va idiomatik iboralar o‘rtasidagi o‘xshashliklar va farqlar, ularning ifodalangan mazmuni va tildagi o‘rni batafsil tahlil qilinadi. Maqolada, shuningdek, idiomatik iboralar va juft so‘zlarning madaniy asosligi, til va madaniyat o‘rtasidagi aloqalar hamda juft so‘zlar va iboralar orqali madaniyatlar o‘rtasidagi tafovutlar ko‘rsatiladi. Juft so‘zlarning va idiomatik iboralarining tilshunoslik ahamiyati va ularning kommunikatsiyadagi roli ham alohida yoritiladi.

Kalit so‘zlar: juft so‘zlar, idiomatik iboralar, leksik tahlil, tilshunoslik, madaniyat, o‘xshashliklar, farqlar, til va madaniyat aloqalari, tilni o‘rgatish, so‘z birikmalari, semantika.

CONCEPTS OF COMPOUND WORDS AND IDIOMATIC EXPRESSIONS IN THE GERMAN AND UZBEK LANGUAGES

Annotation

This article compares the concepts of pairs of words and idiomatic expressions in German and Uzbek languages. Compound words are expressions that combine two words and their combined meaning is different from their individual meanings. The article examines the linguistic, lexical, and cultural aspects of word pairs, as well as how they create meaning together through idiomatic expressions. Similarities and differences between pairs of words and idiomatic expressions in German and Uzbek languages, their expressed content and their place in the language are analyzed in detail. The article also shows the cultural validity of idiomatic expressions and pairs of words, the relationship between language and culture, and the differences between cultures through pairs of words and expressions. Linguistic significance of pairs of words and idiomatic expressions and their role in communication are also highlighted.

Key words: word pairs, idiomatic expressions, lexical analysis, linguistics, culture, similarities, differences, language and culture relations, language teaching, vocabulary, semantics.

ПОНЯТИЯ ПАРНЫХ СЛОВ И ИДИОМАТИЧЕСКИХ ВЫРАЖЕНИЙ В НЕМЕЦКОМ И УЗБЕКСКОМ ЯЗЫКАХ

Аннотация

В данной статье сравниваются понятия пары слов и идиоматических выражений в немецком и узбекском языках. Сложные слова – это выражения, которые объединяют два слова, и их совокупное значение отличается от их отдельных значений. В статье рассматриваются лингвистические, лексические и культурные аспекты пар слов, а также то, как они вместе создают значение посредством идиоматических выражений. Подробно анализируются сходства и различия пар слов и идиоматических выражений в немецком и узбекском языках, их выраженное содержание и место в языке. В статье также показана культурная значимость идиоматических выражений и пар слов, взаимосвязь между языком и культурой, а также различия между культурами через пары слов и выражений. Также выделено лингвистическое значение пар слов и идиоматических выражений и их роль в общении.

Ключевые слова: пары слов, идиоматические выражения, лексический анализ, лингвистика, культура, сходства, различия, отношения языка и культуры, обучение языку, лексика, семантика.

Kirish. Nemis va o‘zbek tillarida juft so‘zlar va idiomatik iboralarning o‘rni alohida ahamiyatga ega. Har ikkala tilda juft so‘zlar va iboralar nafaqat til tizimining ajralmas qismi bo‘lib, balki milliy va madaniy xususiyatlarni ifodalovchi asosiy vositalardan biridir. Juft so‘zlar (binomial expressions) ko‘pincha ikki so‘zning o‘zaro birlashishi bilan yangi, o‘ziga xos ma‘no hosil qiladi. Shuningdek, idiomatik iboralar ham bunday birlashmalarni o‘z ichiga oladi, biroq ularning ma‘nosi ko‘pincha individual so‘zlarning ma‘nolaridan farq qiladi.

Maqola nemis va o‘zbek tillaridagi juft so‘zlar va idiomatik iboralarning semantik va sintaktik tahlilini taqdim etadi. Tahlil davomida har ikki tilda qo‘llaniladigan juft so‘zlar

va iboralarning ijtimoiy, madaniy va lingvistik jihatlarini ham ko‘rib chiqiladi.

Juft so‘zlar – bu ikki yoki undan ortiq so‘zlarning ma‘nolarini birlashtiruvchi so‘z birikmalaridir. Ular nafaqat sintaktik, balki semantik jihatdan ham o‘ziga xosdir. Juft so‘zlar ikki so‘zning o‘zaro bog‘lanishidan yangi bir ma‘no hosil qiladi. Nemis va o‘zbek tillarida juft so‘zlar asosan parallelizm tamoyiliga asoslanadi, ya‘ni ular o‘zaro bir-birini to‘ldiradi.

Nemis tilida: “Haus und Hof” (uy va hovli) – to‘liq ma‘no “barcha narsani, mulkni” bildiradi.

O'zbek tilida: “yurakdan yurakka” – haqiqatan ham ikki so'zning individual ma'nosi mavjud, ammo birgalikda bu ibora chuqur, ijobiy his-tuyg'ularni ifodalaydi.

Idiomatik iboralar juft so'zlar bilan yaqin aloqada bo'lib, ular an'anaviy ravishda o'rganiladigan va tilga xos bo'lgan iboralardir. Idiomatik ifodalar so'zlarning ma'nosi to'liq kontekstdan kelib chiqqan holda shakllanadi. Har ikki tilda bunday iboralar turli xil kontekstlarda qo'llaniladi va ular, asosan, ma'lum bir madaniy oraliqqa tegishli bo'ladi.

Nemis tilida: “Es wird Nacht” (Tungi vaqtda) – idiomatik ibora sifatida, tunning boshlanishini anglatadi, lekin so'zning har bir qismining ma'nosi boshqacha.

O'zbek tilida: “Ko'z bilan ko'rish” – bu ibora, aslida, bilish yoki tushunish jarayonini anglatadi, lekin har bir so'z ma'nosi alohida.

Nemis va o'zbek tillaridagi juft so'zlar va idiomatik iboralar madaniyatga qarab o'zgaradi. Har bir millatning madaniy qadriyatlar va urf-odatlarining uning tilida aks etadi. Shu sababli, juft so'zlar va idiomatik iboralarning ma'nolari va ularni qo'llashda paydo bo'ladigan nuanslar madaniy tafvutlarni yoritadi.

Nemis tili: Nemis tilidagi juft so'zlar ko'pincha rasmiy va ijtimoiy kontekstda ishlatiladi. Ular tarkibidagi so'zlarning ma'nosi bir-birini to'ldiradi va ko'pincha biznes yoki ilmiy muhitda qo'llaniladi.

O'zbek tili: O'zbek tilida juft so'zlar va idiomatik iboralar an'anaviy va xalq og'zaki ijodi bilan chambarchas bog'liq. Ko'pincha, ular o'zbek xalqining mehnatsevarligi, do'stligi va hurmatini ifodalashda ishlatiladi.

Juft so'zlar ikki so'zdan tashkil topgan frazeologik birlik bo'lib, ular bir-biriga bog'langan holda ma'lum bir ma'noni ifodalaydi. Bunday so'zlar ko'pincha bir-birini to'ldirib, yangi birikmalarni hosil qiladi. Nemis va o'zbek tillarida juft so'zlar keng tarqalgan va turli sohalarida, jumladan, ijtimoiy, madaniy, va axborot kommunikatsiyasida faol ishlatiladi.

Nemis tilida juft so'zlar ko'pincha sinonimik juftliklar sifatida ishlaydi. Ular bir-birini to'ldirib, aniq bir ma'no hosil qiladi. Misollar:

Hoffnung und Glaube (umid va e'tiqod)

Leben und Tod (hayot va o'lim)

Hoch und niedrig (baland va past)

Bu misollar nemis tilida juft so'zlarning sintaktik va semantik xususiyatlarini ko'rsatadi. Juft so'zlar, odatda, parallel tuzilishga ega bo'lib, o'zaro semantik aloqada bo'lgan so'zlarni o'z ichiga oladi.

O'zbek tilida ham juft so'zlar keng qo'llaniladi. Bu so'zlar ko'pincha qarama-qarshi yoki sinonimik ma'nolarni ifodalash uchun ishlatiladi. O'zbek tilidagi ba'zi juft so'zlar:

Hayot va o'lim

O'tkir va yumshoq

Baland va past

Yuqori va past

Juft so'zlar o'zbek tilida ham aniq va o'ziga xos sintaktik tuzilishga ega. Bunday juftliklar tez-tez nutqning estetik va semantik boyligini ta'minlaydi.

Idiomatik iboralar — bu so'zlarning birgalikda ishlatilganda, ularning ma'nosi faqat so'zlarning alohida ma'nolaridan farq qiladigan ifodalardir. Idiomalar, ko'pincha, ma'lum bir madaniyat va tilga xos bo'lib, tilning estetik va iboraviy boyligini oshiradi. Bunday iboralar o'zbek va nemis tillarida turli madaniy va tarixiy kontekstlarga asoslanadi.

Nemis tilida idiomalar keng qo'llaniladi va ular ko'pincha tasviriy va obrazli ma'nolarni anglatadi. Misollar:

Den Nagel auf den Kopf treffen (to'g'ri javob berish, “bolg'a boshiga qarab urish”)

Jemandem einen Bären aufbinden (kimnidir aldash, “ursga bog'lash”)

Da liegt der Hund begraben (muammoning asosiy sababi, “itni ko'mish joyi”)

Bu idiomalar, aslida, so'zlarning alohida ma'nolaridan tashqarida, muayyan madaniy kontekstda to'liq anglashiladi.

O'zbek tilida ham idiomatik iboralar keng tarqalgan va ular har doim tasviriy ma'nolarni ifodalaydi. Misollar:

Ko'zda tuman, yurakda ashula (yolg'on gapirish, “ko'zda duman, yurakda ashula”)

Boshni yo'qotish (sabsizlik, “boshsiz qolish”)

Ko'zi ochiq (aqlli, “ko'zi ochiq bo'lish”)

Bu idiomalar o'zbek tilidagi obrazli fikrlar va xalq tabiatini aks ettiradi.

Nemis va o'zbek tillaridagi juft so'zlar va idiomalar o'xshashliklar va farqlarga ega. O'xshashliklar orasida:

Sinonimik juftliklar: Har ikki tilda ham sinonimik juftliklar ko'p, masalan, “hayot va o'lim”, “baland va past”.

qarama-qarshi juftliklar: Ikkala tilda ham qarama-qarshi so'zlar ko'plab ishlatiladi, masalan, “yuxori va past”, “ochiq va yopiq”.

Farqlar esa asosan madaniy xususiyatlar bilan bog'liq. Nemis tilida idiomalar ko'proq tarixiy va folklor elementlariga asoslangan, o'zbek tilida esa ko'proq shaxsiy va ijtimoiy tajriba asosida shakllangan. Shuningdek, o'zbek tilida tasviriy va obrazli iboralar ko'proq xalq og'zaki ijodi orqali tarqalgan bo'lsa, nemis tilida esa ko'proq yozma va akademik til orqali rivojlangan.

Nemis va o'zbek tillaridagi juft so'zlar va idiomatik iboralar tilshunoslik nuqtai nazaridan o'xshashliklar va farqlarni ko'rsatadi. Har ikki tilda juft so'zlar ma'no hosil qilishning ijtimoiy va madaniy vositasi sifatida ishlatiladi. Shu bilan birga, har bir til o'zining madaniy va lingvistik xususiyatlarini ajralib turadi, bu esa juft so'zlar va idiomatik iboralarning qo'llanilishiga o'ziga xos ta'sir ko'rsatadi.

Juft so'zlar va idiomatik iboralar tilning ajralmas qismlari bo'lib, ular tilning strukturaviy va semantik tizimlarida alohida o'rin tutadi. Juft so'zlar (yoki binar juftliklar) bir-biriga bog'langan ikkita so'zdan iborat bo'lib, bir-birini to'ldirib, yangi ma'no hosil qiladi. Idiomatik iboralar esa, umumiy ma'nosi faqat so'zlarning alohida o'z ma'nolariga bog'lanmagan, balki ularning birgalikda ishlatilishidan kelib chiqadigan ma'no anglatadi. Nemis va o'zbek tillarida bu ikki tushuncha o'xshash va farqli jihatlar bilan namoyon bo'ladi, shuning uchun ularni taqqoslash tilshunoslikda muhim o'rin tutadi.

Juft so'zlar va idiomatik iboralar tilshunoslikda ko'plab jihatlarini o'rganishga imkon beradi, chunki ular til va madaniyat o'rtasidagi bog'liqlikni ko'rsatadi. Nemis va o'zbek tillaridagi juft so'zlar va idiomalar bir-biridan farq qilsa-da, ular tilning boyligini va xalqning dunyoqarashini aks ettiradi. Bunday tahlil orqali biz har ikki tilning semantik, sintaktik, va madaniy xususiyatlarini chuqurroq tushunishimiz mumkin. Juft so'zlar va idiomalar, shuningdek, til o'rganish jarayonida muhim ahamiyatga ega, chunki ular kommunikativ vazifalarni bajarishda katta rol o'ynaydi.

ADABIYOTLAR

1. Mieder, W. (2004). Proverbs: A Handbook. Westport: Greenwood Press.
2. Götz, E. (2010). Einführung in die Phraseologie. Tübingen: Narr.

3. Tursunova, E. N. (2019). "O‘zbek maqollarida paralingvistik vositalar va ularning lingvistik xususiyatlari." O‘zbek Tili va Adabiyoti Jurnalı, 3(2), 45-53.
4. Kuznetsova, M. (2018). Idiomatic Ausdrucksformen im Deutschen und ihre Funktion in der Kommunikation. Berlin: De Gruyter.
5. Zeynally, N. (2021). Comparison of Idioms in English and Uzbek Languages. Tashkent: Science and Technology Publisher.
6. Bekmurotova, S. A. (2019). Grammatic features of double words in german and uzbek languages. Scientific and Technical Journal of Namangan Institute of Engineering and Technology, 1(5), 248-252.
7. Azamatovna B. S., Salijanovna I. S. Classification of could words in german and Uzbek //PalArch's Journal of Archaeology of Egypt/Egyptology. – 2020. – T. 17. – №. 6. – C. 7333-7339.
8. Bekmurotova S. Nemis va o‘zbek tillarida juft so‘zlarning semantik aspektida lingvokuturologik xususiyatlar //Science and innovation in the education system. – 2024. – T. 3. – №. 3. – C. 222-227.
9. Imyaminova S. Немис тили фразеологиясида терминологик бетартиблик масаласи //Science and innovation. – 2022. – T. 1. – №. B5. – C. 193-198.
10. Shukhratkxon I., Bekmurotova S. Grammar and stylistic characteristics of pair words in modern german and Uzbek languages //ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal. – 2021. – T. 11. – №. 10. – C. 1953-1956.
11. Shukhratkxon I., Bekmurotova S. Structural-Semantical Features of Pair Words in Modern German and Uzbek Languages //Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry. – 2021. – T. 12. – №. 9.
12. Azamatovna B. S. Pairs of words and their semantic analysis in artistic texts in german and uzbek languages //International Global Conference. – 2024. – T. 1. – №. 1. – C. 169-173.
13. Bekmurotova S. Nemis va o‘zbek tillarida juft so‘zlarning semantik aspektida lingvokuturologik xususiyatlar //Science and innovation in the education system. – 2024. – T. 3. – №. 3. – C. 222-227.